

**SALOMATLIKGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR, EKOLOGIK
OMILLARNING INSON ORGANIZMIGA SALBIY TA'SIRLARI**

Shonazarova Maftuna Gulboyevna.

Sherobod tumani Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat Salomatligi texnikumi o'qituvchi.

Ishboyeva Muyassar To'ramuratovna.

Sherobod tumani Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat Salomatligi texnikumi o'qituvchi.

Annotatsiya. O'zgaruvchan dunyo sharoitida atrof-muhit siyosati, birinchi navbatda, davlat ekologik siyosati, yangi muammolar paydo bo'lishi yoki oldindan mavjud bo'lgan muammolarning dolzarbligi tufayli sezilarli o'zgarishlarga duch kelmoqda. Maqola muallifi davlat ekologik siyosatini siyosiy-huquqiy hujjatlarda ifodalangan barqaror rivojlanishga erishish g'oyalari, qarashlari, tushunchalari tizimini va siyosatni amalga oshirish sub'ektlarining amaliy faoliyatini o'z ichiga olgan ijtimoiy-huquqiy hodisa sifatida tushunadi. Tadqiqot usullari: tavsiflash, taqqoslash, talqin qilishning empirik usullari; rasmiy va dialektik mantiqning nazariy usullari; xususiy ilmiy usullar: huquqiy-dogmatik va huquqiy normalarning talqini. Ekologik ijtimoiy mas'uliyat strategiyasi barqaror rivojlanish vositalarining asosiy omilini tashkil etuvchi bir qator ekologik va iqtisodiy protseduralar tizimida amalga oshirilishi mumkin. Atrof-muhitga ta'sirni baholash, ekologik ekspertiza, ekologik audit, atrof-muhitni boshqarish tizimi shular jumlasidandir. Ularni ijtimoiy mas'uliyat bilan amalga oshirish usullari tahlil qilingan, tizimlashtirilgan, takomillashtirish mexanizmlari belgilab berilgan.

Kalit so'zlar. ekologik ijtimoiy mas'uliyat, ijtimoiy makon, ekspertiza, audit, baholash, iqtisodiyot

Аннотация. В условиях меняющегося мира экологическая политика претерпевает значительные изменения, обусловленные, прежде всего, Государственной экологической политикой, возникновением новых проблем или актуальностью уже существующих. Автор статьи понимает государственную экологическую политику как общественно-правовое явление, включающее в себя систему идей, взглядов, концепций достижения устойчивого развития, выраженных в политико-правовых актах, и практическую деятельность субъектов реализации политики. Методы исследования: эмпирические методы описания, сравнения, толкования; теоретические методы формальной и диалектической логики; частные научные методы: толкование юридически-догматических и правовых норм. Стратегия экологической социальной ответственности может быть реализована в системе ряда экологических и экономических процедур, составляющих основной фактор средств устойчивого развития. К ним относятся оценка воздействия на окружающую среду, экологическая экспертиза, экологический аудит, система экологического менеджмента. Проанализированы способы их социально-ответственной реализации, систематизированы, определены механизмы совершенствования.

Ключевые слова. *экологическая социальная ответственность, социальное пространство, экспертиза, аудит, оценка, экономика*

Abstract. *In a changing world, environmental policy is undergoing significant changes, primarily due to State Environmental Policy, the emergence of new problems or the relevance of existing ones. The author of the article understands the state environmental policy as a socio-legal phenomenon that includes a system of ideas, views, concepts for achieving sustainable development, expressed in political and legal acts, and the practical activities of the subjects of policy implementation. Research methods: empirical methods of description, comparison, interpretation; theoretical methods of formal and dialectical logic; private scientific methods: interpretation of legally dogmatic and legal norms. The strategy of environmental social responsibility can be implemented in a system of a number of environmental and economic procedures that constitute the main factor of means of sustainable development. These include environmental impact assessment, environmental assessment, environmental audit, and environmental management system. The ways of their socially responsible implementation are analyzed, systematized, and improvement mechanisms are determined.*

Keywords. *environmental social responsibility, social space, expertise, audit, assessment, economics*

KIRISH

Ijtimoiy hodisa sifatida qaraladigan siyosat o'zgaruvchan dunyoning ta'sirini boshdan kechiradi, zamonaviy muammolarga javob beradi. U ikki tomonlama mohiyatga ega, chunki u siyosat sub'ektlarining g'oyalari, qarashlari, tushunchalari tizimidir, ular rasmiy bo'lib, siyosiy-huquqiy hujjatlarda va qonun hujjatlarida va ushbu sub'ektlarning siyosiy qarorlarni amalga oshirishga qaratilgan faoliyatida o'z ifodasini topadi. Shuning uchun siyosatni shakllantirish o'zgaruvchan sharoitlar (chaqiriqlar) ta'siri ostida amalga oshiriladi, bu avval sub'ektlarning (aktyorlarning) qarashlari tizimiga ta'sir qiladi va shundan keyingina siyosiy va huquqiy hujjatlarda aks etadi.

Ekologik siyosatning bir necha turlarini ajratish mumkin: davlat, idoraviy, mintaqaviy, munitsipal, korporativ, jamoat, yagona va boshqalar. Shubhasiz, sanab o'tilganlarning har biri, shuningdek boshqa mumkin bo'lgan ekologik siyosatlar ham mohiyatida, ham ifoda shakllarida farq qiladi. Shuningdek, davlatning ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga va umuman jamiyat va tabiatning o'zaro ta'siriga vositachilik qiluvchi jarayonlarga ta'sir ko'rsatadigan roli va imkoniyatlari tufayli davlat ekologik siyosatining boshqa siyosatchilardan ustunligi aniq [1, 10-bet].

Ekologik siyosat tushunchasi va mazmuni

Umuman olganda siyosatni va xususan ekologik siyosatni tushinishda turli xil yondashuvlarning murakkabligi va mavjudligi sababli, Rossiya qonun chiqaruvchisi ekologik siyosatni qonuniy ravishda belgilashni zarur deb hisoblamadi. Bunday urinish 2003 yilda MDHga a'zo davlatlar parlamentlararo Assambleyasi tomonidan qabul qilingan ekologik xavfsizlik to'g'risidagi namunaviy qonunda qabul qilingan bo'lib, u ekologik

siyosatni jamiyatning barqaror ekologik xavfsiz ijtimoiy - iqtisodiy rivojlanish strategiyasini amalga oshirishga qaratilgan xalqaro va milliy darajadagi chora-tadbirlar tizimi sifatida tushunishni taklif qiladi.

Ekologik siyosatni ilmiy-nazariy tushunish ilmiy bilimlarning turli yo'nalishlari vakillari tomonidan ishlab chiqilgan: faylasuflar, sotsiologlar, siyosatshunoslar, yuristlar. Ekologik va huquqiy tadqiqotlarda bu ko'pincha davlatning ekologik ahamiyatga ega maqsadlarga erishishga qaratilgan faoliyati sifatida tushuniladi.

Shunday qilib, A. K. Golichenkov davlat ekologik siyosati deganda davlatning strategik maqsadga erishish - tabiiy tizimlarni saqlash, jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun ularning yaxlitligi va hayotni qo'llab-quvvatlovchi funktsiyalarini saqlash, hayot sifatini yaxshilash, aholi salomatligi va demografik vaziyatni yaxshilash, mamlakatning ekologik xavfsizligini ta'minlash bo'yicha faoliyati tushuniladi [2, 59-bet]. Ushbu ta'rif boshqa mualliflar tomonidan ham qo'llab-quvvatlanadi (O. L. Dubovik [3, 6-sahifa], M. V. Pchelnikov [4, S. 5-6] va boshqalar), ular ekologik siyosatni tushunishda "faoliyat", "qarorlar va harakatlar" yoki "usul va vositalar" va boshqalarga e'tibor berishadi.

Atrof-muhit siyosati to'g'risida kengroq tushuncha, uning tarkibiga davlatning ekologik sohadagi haqiqiy faoliyati, shuningdek, jamiyat va tabiatning o'zaro ta'siri sohasidagi davlat faoliyatining maqsadlari va vazifalari to'g'risidagi tushunchalar, g'oyalar, tamoyillar, g'oyalar tizimi, huquqiy va qonun doirasidan tashqarida qo'llaniladigan usullar va vositalar M. I. Vasileva [5, 8-bet, R. X. Gizzatullin [6, 132-133-betlar], N. G. Narisheva [7, 35-bet] va boshqalar.

Shubhasiz, ekologik siyosat, masalan, faqat tushunchalar, g'oyalar va boshqalar tizimini ifodalay olmaydi, chunki har qanday kontseptsiya amaliy amalga oshirishni talab qiladi, bu faoliyatni amalda amalga oshirmasdan mumkin emas. Boshqa tomondan, ekologik siyosatni faqat uni amalga oshirishda foydalaniladigan turli xil vositalar va chora-tadbirlar to'plami sifatida tushunish bilan cheklanib bo'lmaydi, chunki ular o'zlarining mohiyatiga ko'ra barcha muhimliklari bilan tegishli muammolarni hal qilish va maqsadlarga erishish uchun zarur vositalardan boshqa narsa emas [8, 167-bet].

Biroq, bu ta'riflar ekologik siyosatning barcha muhim jihatlarini aks ettirmaydi. Ta'rifda davlatning umumiy siyosatida, boshqa "siyosatchilar" bilan o'zaro bog'liqlikda aniqlangan kontseptsiya - ekologik siyosat o'rnini ko'rsatishi, uni g'oyalar tizimi (qarashlar, tushunchalar), ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi munosabatlar (aloqa jarayoni), siyosatni shakllantirish va amalga oshirish sub'ektlarining faoliyati sifatida tavsiflashi kerak.

Davlat ekologik siyosatining strategik maqsadi - barqaror rivojlanishga erishish - uni ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa siyosatchilar bilan birlashtirgan davlat siyosatining bir qismi sifatida g'oyasi eng to'liq bo'ladi. Davlat ekologik siyosatining ijtimoiy mazmuni strategik maqsadga erishish uchun g'oyalar, qarashlar, tushunchalar to'plamini o'z ichiga oladi. Ularning rasmiy tan olinishi normativ-huquqiy va siyosiy-huquqiy hujjatlarda davlat hokimiyati organlarini birlashtirish orqali amalga oshiriladi va davlatning ularni o'z faoliyatida qayta ko'rib chiqish majburiyatini keltirib chiqaradi. Davlat ekologik siyosati atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslar siyosati va ekologik xavfsizlikni ta'minlash

sohasidagi siyosatni birlashtiradi, federal, mintaqaviy va idoraviy darajada amalga oshiriladi. Uning asosida shahar, korporativ, jamoat ekologik siyosati shakllantiriladi. Davlat ekologik siyosatining mazmuni, maqsad va vazifalari, qonun hujjatlarida mustahkamlangan ularga erishish shakllari, usullari va mexanizmlari huquqiy tus oladi va huquqiy tartibga solish jarayonida amalga oshiriladi.

Ekologik ijtimoiy mas'uliyat strategiyasi barqaror rivojlanish vositalarining asosiy asosini tashkil etuvchi bir qator ekologik va iqtisodiy protseduralar tizimida amalga oshirilishi mumkin.

Ushbu tizimdagi eng muhimlaridan biri bu Atrof-muhitga ta'sirni baholash tartib-taomili – rejalashtirilayotgan faoliyatning ekologik oqibatlarini tizimli tahlil qilish va baholash, manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashuvlar o'tkazish, shuningdek, rejalashtirishda tahlil natijalarini hisobga olish, atrof-muhitga ta'sirni baholash, shuningdek, atrof-muhitga ta'sir etishni rejalashtirishda e'tiborga olish. ushbu faoliyatni loyihalash va amalga oshirish.

Shunday qilib, baholash, bir tomondan, iqtisodiy faoliyat uchun maqbul sharoitlarni tanlashni, ikkinchi tomondan, korxona yoki kompaniyaning ijtimoiy mas'uliyati nuqtai nazaridan buning uchun mavjud zaxiralarni aniqlashni ta'minlaydi.

Shu munosabat bilan, zamonaviy iqtisodiy nazariya bilan bog'liq bo'lgan ekologik ijtimoiy mas'uliyat muammolaridan biri iqtisodiy toifalar soniga ekologik qadriyatlar va omillarni kiritish zarurati hisoblanadi. Muammo uzoq tarixga ega. Atrofdagi dunyoning barcha qadriyatlaridan siyosiy iqtisod faqat inson mehnati mahsulotlarini iqtisodiy kategoriyalar doirasiga kiritishga imkon berdi. Bu tabiatni boshqarish nazariyotchilari uchun qiyinchiliklar tug'dirdi va qayta tiklanadigan tabiiy resurslarga narxlarni belgilashda to'siq bo'lib xizmat qildi. Ekologik xususiyatga ega bo'lmagan yoki yaratilishida u yoki bu shaklda atrof-muhit sharoitlari va omillari ishtirok etmaydigan hech qanday qadriyat yo'q. Agar biz qat'iylik bilan mehnat nazariyasining ko'r-ko'roni ostida qolsak ham, biologik tabiatdan va atrof-muhit sharoitlaridan tashqarida mehnat yo'q.

Shunday ekan, ijtimoiy mas'uliyat fenomenining asosiy shartlaridan biri iqtisodiyotni ekologlashtirish bo'lib, bu davrning eng muhim talabi bo'lib, bu atrofdagi moddiy olamga yanada ko'p qirrali va shu bilan birga tizimli yondashishni, inson hayotining tabiatini anglashni anglatadi. tabiatning inson hayotidagi roli va ahamiyati. Iqtisodiyot kontekstidagi ekologik imperativ, zarur shart va ayni paytda barqaror rivojlanishning asosiy tarkibiy qismi sifatida quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ekologik sharoitlar, omillar va ob'ektlarni, xususan, qayta tiklanadigan resurslarni iqtisodiy toifalar soniga jalb qilish;

- ekologik qadriyatlar va ekologik omillarning xalqaro va mintaqalararo bozorlarini shakllantirish;

- tabiiy resurslar iqtisodini va ishlab chiqarish iqtisodini ekologik cheklashlarga va tabiatni muvozanatli boshqarish tamoyiliga bo'ysundirish;

- taklifning buyrug'ini rad etish va ikkinchi darajali fakultativ ehtiyojlarni sun'iy rag'batlantirish;

- ehtiyojlar tuzilmasi va farovonlik me'yorlarining o'zgarishi va ekologikiqtisodiy yo'nalishi.

Iqtisodiyotni ko'kalamzorlashtirishning ushbu imperativlari iqtisodiy tahlil markazini oraliqdan iqtisodiy faoliyatning yakuniy natijalariga va keyinchalik ijtimoiy mas'uliyat tamoyillariga muvofiq bashorat qilingan rivojlanish tendentsiyalariga siljishiga olib keladi.

Atrof-muhitni baholash tizimining asosini ekologik ekspertiza tashkil etadi, u davlat ekologiya organlari tomonidan tashkil etiladi. Ekologik ekspertiza - bu maxsus vakolatli davlat organlari, ekologik ekspertiza tuzilmalarining ilmiy va amaliy faoliyati

Amalga oshirish va ekspluatatsiya qilish atrof-muhit holatiga va odamlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatishi yoki ta'sir qilishi mumkin bo'lgan loyihalardan oldingi, loyihalash va boshqa materiallar yoki ob'ektlarni tarmoqlararo ekologik o'rganish, tahlil qilish va baholashga asoslangan fuqarolar birlashmalari va birlashmalari.

Ekologik ekspertizaning vakolati ish natijalari bo'yicha xulosalar tayyorlash erkinligini ta'minlashdan iborat. Ekspert komissiyasi faqat faktlarga, ularni asoslashning ilmiy tamoyillariga va amaldagi qonunlarga amal qiladi; alohida bo'lim yoki odamlar guruhi manfaatlarini emas, balki atrof-muhitni muhofaza qilish tamoyillarini qo'llab-quvvatlaydi. Maksimal ochiqlik, oshkoralik va keng oshkoralikni ta'minlash ekologik ekspertiza organlari zimmasidadir.

Ekologik huquqiy javobgarlik imperativi ekologik auditda boshqaruv va tadbirkorlik faoliyatining xilma-xilligi sifatida mujassamlangan.

Xulosa. Dunyoning o'nlab mamlakatlari faol a'zolari bo'lgan Xalqaro Ekologik Iqtisodiyot Jamiyati ekologiyani tabiat xo'jaligi, iqtisodni esa insoniyat uy xo'jaligi deb ta'riflaydi va inson ekologiyasi va tabiat iqtisodiyotini o'rganishni maqsad qilgan. global ekotizimning ajralmas qismi sifatida iqtisodiy quyi tizimni o'z ichiga olgan o'zaro bog'liqliklar. Gap ekologik kontekstda korporativ va individual ijtimoiy javobgarlik tizimini yaratishga yordam beradigan yangi davlat va davlatlararo ekologik va iqtisodiy ko'rsatmalarning butun majmuasini kechiktirmasdan qabul qilish haqida bormoqda. Bular quyidagi birinchi qadamlarni o'z ichiga olishi mumkin:

- atrof-muhitni muhofaza qilish standartlarini xalqaro shartnomalar va bitimlarga, shu jumladan savdo shartnomalariga kiritish (xususan, ekologik javobgarlik imperativlari);

- atrof-muhitni muhofaza qilish talabi xalqaro moliya institutlari tomonidan rivojlanish jamg'armalari grantlarini ko'rib chiqishda qo'llaniladigan mezonlarga kiritilishi kerak (shuningdek, ba'zi xalqaro moliya institutlari uchinchi dunyo rivojlanishiga ko'maklashish uchun yaratilganligini ham hisobga olish muhimdir;

- ekologik faoliyatni rag'batlantirish maqsadida qarzni atrof-muhitga almashtirish tamoyilini joriy etish;

- yalpi milliy mahsulot qiymatini belgilashda tabiiy resurslarning kamayishini hisobga olish kerak, tabiatni cheksiz va erkin deb hisoblash mumkin emas.

- ekologik nosoz faoliyatni moliyaviy rag'batlantirishni, birinchi navbatda, atrof-muhitga zarar etkazuvchi iqtisodiyotni to'laydigan investitsiyalar hisobidan rad etish.

Yuqoridagi qoidalar ekologik ijtimoiy mas’uliyatni rag’batlantirishning samarali mexanizmlarini faol ishlab chiqish, ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish hamda shu tariqa atrof-muhitni muhofaza qilish va rivojlanish sohasida xalqaro shartnomalar bo’yicha majburiyatlarni bajarishga har tomonlama ko’maklashish zarurligidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR;

1. Krasnova I.O. Constitutional foundations of the state environmental policy. Moscow, Norma Publ., 2022. 92 p.
2. Golichenkov A.K. Environmental law of Russia. 2nd ed. Moscow, Gorodec Publ., 2012. 489 p.
3. Dubovik O.L. Environmental policy of the Russian Federation: main directions. Trudy Instituta gosudarstva i prava RAN = Proceedings of the Institute of State and Law of the RAS, 2007, no. 5, pp. 4-18. (In Russian).
4. Pchelnikov M.V. Environmental legal policy of the Russian Federation: Institutional and legal analysis. Cand. Diss. Thesis. Rostov-on-Don, 2009. 27 p.
5. Васильева М.И. Концептуальные вопросы совершенствования экологической политики и законодательства об охране окружающей среды / М.И. Васильева // Экологическое право. - 2007. - № 2. - С. 8-19.
6. Гиззатуллин Р.Х. Экологическая функция государства: теория и практика реализации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06 / Р.Х. Гиззатуллин. - Москва, 2014. - 442 с.
7. Нарышева Н.Г. Государственная политика и правовое регулирование земельных отношений / Н.Г. Нарышева // Экологическое право. - 2016. - № 3. - С. 35-41.
8. Гиззатуллин Р.Х. Экологическая функция государства: теория и практика реализации : монография / Р. Х. Гиззатуллин ; под ред. М.М. Бринчука. Москва : Юр-литинформ, 2014. - 311 с.
9. Lee, N. Ecological expertise: uchebnoe rukovodstvo; N. Lee. — М.: Ekopros, 1995
10. Васильев, А. ISO 9000. Международные стандарты ISO серии 9000. История и развитие / А. Васильев. – [Электронный ресурс].